

Reacties graag naar:
ebn@ser.nl
Postbus 90405
2509 LK Den Haag
www.europese-beweging.nl
Redactie: Gera Arts en Marko Bos
Voor contributies: ING nr. 5031

Europese Beweging Nederland

EBN ACTIVITEITEN

EBN Europa Democratie Award

Deze week (tot en met 2 november) is het de Week van de Democratie. In dat kader organiseert de EBN de Europa Democratie Award. Op onze door PDC vernieuwde website www.europesebeweging.nl vindt u filmpjes van vier Europarlementariërs (Hans van Baalen, Judith Merkies, Kartika Liotard en Esther de Lange) die elk drie burgerinitiatieven nomineren. Onze site bevat ook links naar de websites van de genomineerde initiatieven. U kunt uw stem uitbrengen door een mail naar de EBN te sturen. De winnaar wordt half november bekend gemaakt. Doet u mee?

Freedom without the Wall:

What does '1989' mean for students in today's Europe?

Maandag 9 november: 9.00-11.00 uur

Op **maandag 9 november** is het precies 20 jaar geleden dat de Berlijnse muur viel. Jongeren uit heel Europa worden van harte uitgenodigd om tijdens een debat in VIP ruimte van de Haagse Hoge School aan het Johanna Westerdijkplein te Den Haag, met elkaar in gesprek te gaan. Wat voor herinneringen hebben jongeren vandaag de dag aan de scheiding tussen Oost en West? Hoe heeft de muur levens van gescheiden families en vrienden beïnvloed? En wat betekent de val van de muur, als symbool van het einde van de Koude Oorlog, voor jongeren van nu?

Interviews met Michael de Werd en Annemieke Hendriks ('IJzeren deuren'). Het debat wordt georganiseerd door de EBN, EUNIC, de Ambassade van Oostenrijk en de Haagse Hogeschool. U kunt zich aanmelden door een email te sturen naar l.r.janssen@hhs.nl o.v.v 'Debate 9 november'.

Debatavond 'De gevolgen van de Berlijnse muur en het verloop van de Europese integratie sindsdien.'

Woensdag 18 november: 19.30 uur

In samenwerking met het Nationaal Bevrijdingsmuseum en de website Europa-nu.nl, organiseert de EBN een debatavond over de gevolgen van de Berlijnse muur en het verloop van de Europese integratie sindsdien. De bijeenkomst is vooral gericht op jongeren en studenten. Met medewerking van o.a. Martin Simek en Bruno van den Elshout. De voertaal is Engels.

Het debat vindt plaats op de Campus van de Radboud Universiteit in Nijmegen. U kunt zich aanmelden door een email te sturen naar info@bevrijdingsmuseum.nl.

NIEUWSBRIEF OKTOBER/NOVEMBER 2009

Europa begint pas

Begin oktober heeft de bevolking van Ierland heeft gesproken, en met een tweederde meerderheid zijn goedkeuring gehecht aan het Verdrag van Lissabon. Daarmee is de eindstreep in zicht van een jarenlang, moeizaam proces van onderhandelen over en ratificeren van institutionele hervormingen dat in wezen begon met de *left overs* van het Verdrag van Amsterdam (1997). Slechts één eigennuttige president plus een zeventiental politieke geestverwanten staan de inwerkingtreding van het Verdrag nog (even) in de weg. Helaas op een manier die verdeeldheden uit het verleden aanwakkert, terwijl de Europese integratie nu juist zo succesvol is gebleken als basis voor het bouwen aan een gemeenschappelijke toekomst.

Dit najaar vieren wij de opheffing van de naoorlogse deling van Europa. Symbool daarvan is de Val van de Muur op 9 november 1989. Dit jubileum geeft aanleiding tot een veelheid aan interessante debatten, tentoonstellingen, vertoningen en andere festiviteiten; de agenda-rubriek in deze nieuwsbrief getuigt daarvan. Ook de EBN laat zich daarbij niet onbetuigd. Wij zijn mede-organisator van debatten voor en met jongeren (studenten) op maandag 9 november in Den Haag (Haagse Hogeschool) en op woensdag 18 november in Nijmegen (zie voor nadere informatie hiernaast).

Ook vindt u in deze nieuwsbrief een oproep voor een brainstormbijeenkomst met leden en andere belangstellenden in Overijssel om de activiteiten van de EBN in deze regio een nieuwe impuls te geven. Daarnaast treft u informatie aan over activiteiten van het Huis voor Europa Twente in Hengelo.

In december vindt de jaarvergadering van de vereniging plaats, gekoppeld aan een bijeenkomst van de EU-Poort. De datum wordt waarschijnlijk donderdag 3 december; een officiële uitnodiging volgt.

'Europa begint pas'. Zo heet het boekje waarmee Jan-Willem van den Braak zijn periode als PV van ondernemersorganisatie VNO-NCW in Brussel heeft afgesloten. Die titel toont weliswaar erg weinig respect voor de verworvenheden van ruim een halve eeuw Europese integratie, maar richt terecht de blik naar voren, naar de uitdagingen om onze toekomst vorm te geven. De instituties zijn gegeven; het gaat er nu om er een goed gebruik van te maken. Voor onze vereniging een wenkend perspectief.

'SPECIAL' OVER DE VAL VAN DE MUUR: ACTIVITEITEN EN HERINNERINGEN

EUNIC 1989 + 20

Twintig jaar geleden viel het IJzeren Gordijn. Ter gelegenheid daarvan organiseert EUNIC (de cultuurinstututen van de EU lidstaten) in samenwerking met diverse partners in oktober en november een festival van debatten, tentoonstellingen en voorstellingen van films documentaires in Amsterdam en Den Haag.

1989 en het Westen

Op **woensdag 4 november** organiseert het Nutshuis het debat '1989 - en het Westen'- wat heeft 1989 betekend voor het West-Europese zelfbeeld en voor de verhouding tussen het 'oude' en het 'nieuwe' Europa? Het debat staat onder leiding van André Gerrits. Paul Scheffer (publicist), Frans Timmermans (staatssecretaris voor Europese Zaken) en Nausicaa Marbe (schrijfster en columniste voor de Volkskrant) gaan met elkaar in debat.

Deze avond maakt deel uit van het festival 1989 + 20, een breed programma met debatten, films en tentoonstellingen rondom de val van het IJzeren Gordijn en het nieuwe Europa van na 1989, georganiseerd door European National Institutes of Culture (EUNIC), in samenwerking met Het Nutshuis, Filmhuis Den Haag, het Persmuseum en de Universiteit van Amsterdam. Het debat vindt vanaf 20.00 uur plaats in het Nutshuis, Riviervismarkt 5 te Den Haag.

Reeks documentaires uit Midden- en Oost Europa

Van **29 oktober tot en met 4 november** vertoont het Nutshuis een reeks documentaires uit Midden- en Oost- Europa. De documentaires zijn in het Engels ondertiteld en de kosten bedragen 5 euro per documentaire. U kunt reserveren via info@nutshuis.nl.

Tevens is er in het Nutshuis een tentoonstelling te bezichtigen over journalistiek en politiek

Filmhuis Den Haag

Van **5 tot en met 11 november** vertoont het Filmhuis Den Haag een reeks van zeven speelfilms over het leven in Europa na de val van het IJzeren Gordijn. Voor meer informatie kunt u terecht op de website www.filmhuisdenhaag.nl.

Fototentoonstelling *Behind the Walls*

Van **7 oktober tot en met 10 november** organiseren de vertegenwoordiging van de Europese Commissie in Nederland en EUNIC de fototentoonstelling *Behind the Walls*. De fototentoonstelling biedt via een unieke serie foto's een kijkje in het leven achter de muren - zowel ondergronds als bovengronds - in de verschillende landen van het voormalige

Oostblok. De tentoonstelling is te bezichtigen in de Oude Kerk, Oudekerksplein 23 te Amsterdam.

Poolse Muziek en Poëzie

Op **zondag 8 november** wordt een herdenkingsconcert georganiseerd met Poolse muziek en poëzie. Het concert vindt plaats in de Amstelkerk in Amsterdam. De avond begint om 19.30 uur en de toegang is vrij.

GO EAST! Festival

Rond het Leidseplein in Amsterdam wordt het jubileum van de val van de Muur gevierd op **vrijdag 6 november** met het DIA festival 'GO EAST! DDR in de Melkweg', Lijnbaangracht 234 A te Amsterdam. Bezoekers kunnen in verschillende zalen kiezen uit lezingen, filmvertoningen en discussierondes. Tijdens de avond spreken o.a. Thomas Brussig (schrijver), Michel Kerres (oud-Berlijn correspondent), Willem Melching (historicus) en Luuk van Middelaar (historicus en filosoof).

Voor meer informatie kunt u terecht op de website www.die-wende.nl.

U kunt zich aanmelden door een email te sturen naar aanmeldingen@dia.uva.nl, o.v.v. 'GO EAST!'. De kosten bedragen 10 euro p.p.

Debat: The borders of Europe

Wat zijn de grenzen van Europa? Vragen over de mogelijke uitbereiding van de EU leiden vandaag de dag tot felle discussies. In het debat 'The borders of Europe' gaan Tsveta Andreeva (Europese Culturele Stichting), Arjen Berkvens (Alfred Mozer Stichting), Dennis Deletant (Roemeense studies, UvA), Jan Minkiewicz (journalist), Olga Stuzhinskaya (Office for a Democratic Belarus) en Katarzyna Tyrybon (Nuffic) de discussie met elkaar aan. Het debat vindt op **donderdag 19 november** vanaf 19.30 uur plaats in de VOC-zaal van het Bushuis, aan de Kloveniersburgwal 48, te Amsterdam.

Debat: Europe since 1989. Return of the Political

20 jaar naar de val van het IJzeren Gordijn, zijn verscheidene voormalige Oostbloklanden lid geworden van de Europese Unie. Is de hedendaagse EU in staat om de historische scheiding tussen Oost en West te doorbreken of is er onderhuids nog steeds sprake van een culturele scheiding? En wat zijn de verwachtingen van de nieuwe lidstaten en kunnen deze verwachtingen worden waargemaakt? Dit zijn vragen die centraal staan op **woensdag 9 december**.

In debat met elkaar gaan André Gerrits (European Studies UvA), Luuk van Middelaar (historicus en filosoof), Andreas Oplatka (historicus) en Henne Schuwer (directeur NATO Private Office). Het debat begint om 20.00 uur en vindt plaats in Spui 25, Spui 25-27 te Amsterdam (www.spui25.nl).

Tentoonstelling 1989: Einde van tijdperk

Vanaf **9 november 2009 tot en met 28 februari 2010** organiseert het Persmuseum een grote tentoonstelling over alle revolutionaire omwentelingen die twintig jaar geleden leidden tot de Val van de Muur. Van het doorknippen van het IJzeren Gordijn tussen Oostenrijk en Hongarije en de door Solidarnosc gewonnen verkiezingen in Polen tot de daadwerkelijke Val van de Muur in Berlijn op 9 november in 1989. Bijzondere voorpagina's van kranten uit heel Europa, aangevuld met politieke tekeningen van onder anderen Fritz Behrendt en Frits Müller, tonen hoe de verschillende landen met deze gigantische omwentelingen omgingen. Het Persmuseum is gevestigd aan de Zeeburgerkade 10 te Amsterdam.

Utrecht: Culturele Zondag Niemandland

Utrecht viert de 20^e verjaardag van de Val van de Muur met een grensverleggend weekend op **zaterdag 7 en zondag 8 november**: Culturele Zondag Niemandland. Het gebied dat tot 1989 door bewapende grenssoldaten streng werd bewaakt, werd ineens – letterlijk en figuurlijk – Niemandland.

Tegen deze achtergrond zoekt Culturele Zondag Niemandland naar grenzen, grensgebieden en niemandslanden. In Europa, Berlijn en Utrecht. Met de Val van de Muur én de huidige stad Berlijn als creatieve inspiratiebron wordt Utrecht op zondag verdeeld over ZONE WEST, ZONE MITTE en ZONE OST. Op ruim vijftientig locaties zijn er concerten, lezingen, exposities, filmvertoningen en uitwisselingsprojecten. Het programma begint zaterdag al met een speciale opening en aansluitend een muzikaal nachtprogramma.

Zie voor het programma:

www.culturelezondagen.nl

Vrijwel alle programmaonderdelen zijn gratis toegankelijk (tenzij anders aangegeven).

DE VAL VAN DE MUUR EN DE POOLS-DUITSE VERZOENING

Herinneringen van de Poolse minister van Buitenlandse Zaken Prof. Krzysztof Skubiszewski (deel II)

In 1989 was de terugkeer naar het Westen de topprioriteit van het buitenlandse beleid van de eerste niet-communistische regering van Polen onder leiding van Tadeusz Mazowiecki (zie deel I van de herinneringen, in de nieuwsbrief van september jl.). Daarvoor was het, voor Polen, nodig een einde te maken aan de afhankelijkheidsrelatie met de Sovjet-Unie en de relaties met de buurlanden te normaliseren.

Voor de relaties met de Bondsrepubliek Duitsland waren cruciaal. Polen besefte dat 'de weg naar het Westen via Duitsland loopt'. Dat bood de beste garantie voor de veiligheid van Polen in de periode na de Koude Oorlog. Sinds het najaar van 1989 streefde Polen naar een nauw bondgenootschap met Duitsland. Dat vormde een van de speerpunten van de regering-Mazowiecki.

Het toeval van de geschiedenis wil dat bondskanselier Helmut Kohl juist op het moment dat de muur viel, in de nacht van 9 op 10 november, een politiek gevoelig bezoek aan Warschau bracht. De val van de muur betekende het einde van de naoorlogse deling van Europa. "Zonder de hereniging van Duitsland en het verkrijgen van onafhankelijkheid voor de ex-Sovjetbloklanden zou de eenwording van Europa niet mogelijk zijn", vertelt prof. Krzysztof Skubiszewski, de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken van Polen. "In dit proces heeft Polen een belangrijke bijdrage geleverd: het emancipatieproces is in Polen begonnen". Maar hij herinnert eraan dat de hereniging van Duitsland niet voor iedereen vanzelfsprekend was.

Kohl reageerde in november 1989 snel met een tienpuntenplan om de DRR en de Bondsrepubliek nog in 1990 te laten fuseren. Dat plan bracht een schok teweeg. De westerse bondgenoten waren bang voor een Alleingang van Duitsland. Thatcher wilde de *status quo* handhaven. In Nederland had premier Lubbers ook zijn twijfels. Hij vroeg zich af of Nederland de Duitse hereniging volmondig moest steunen en tegen welke prijs (zie bijv. 'In Europa' van Geert Mak, p. 986). Daarbij maakte hij zich zorgen over het definitieve karakter van de Oder-Neissegrens met Polen. Hij was bang voor een grenscorrectie naar het oosten door 'Heimatvertriebenen'.

Op zich steunde de Poolse regering de hereniging van Duitsland. "Voor mij was het zonneklaar dat de tweedeling van Duitsland kunstmatig was en de resultante van de Koude Oorlog", stelt Skubiszewski. Wel was Polen verbijsterd dat in het tienpuntenplan met geen woord over de Duits-Poolse grens werd gerept. Al in juli 1989 had Bronislaw Geremek, de leider van de Solidarnosc in het parlement, met kanselier Kohl gesproken over de grens tussen Polen en Duitsland. Kohl erkende toen het definitieve karakter van de grenslijn die in Potsdam in 1945 was getrokken, maar wilde dat niet publiek maken. "Kohl was zelfs bereid geweest om zijn uitspraak tegenover Geremek in het openbaar te ontkennen", vertelt Skubiszewski. De oud-minister heeft de beweegredenen van Kohl, om zich te verzetten tegen een snelle regeling van de grenskwestie, nooit goed begrepen.

Uiteindelijk moest Polen zelf gaan lobbyen. Tijdens de 'twee-plus-vier' onderhandelingen in Ottawa in februari 1990 (over de externe aspecten van de Duitse eenwording) ging Skubiszewski bij alle zes de ministers langs met de boodschap: "Polen steunt de Duitse hereniging maar wil geen enkele twijfel over de loop van de onderlinge grens laten bestaan. Er moet een eind komen aan de situatie dat de Sovjet-Unie onze westgrens garandeert". Zijn lobby was succesvol; Polen werd tot de gesprekken toegelaten.

Skubiszewski met de huidige premier van Polen, Tusk

De val van de muur en de ontbinding van de DDR hadden de Sovjet-Unie verzwakt. Het was in het Poolse belang om zich van de Sovjet-Unie los te rukken. Maar voor Kohl lag de zaak anders. De sleutel tot de hereniging van Duitsland lag in Moskou. In de winter van 1989/90 vreesde Skubiszewski dat een prijs zou worden gevraagd voor het verlies van de DDR en voor de goedkeuring van hereniging van Duitsland, namelijk de restauratie van de Sovjet-invloed in Midden- en Oost-Europa: "Het Westen toonde de hele tijd begrip voor de Sovjet-belangen. Moskou was bereid Tsjecho-Slowakije en Hongarije af te schrijven, maar voor Polen met haar strategische ligging tussen Duitsland en de Sovjet-Unie lag het anders, met name bij de Sovjet-leger". Gelukkig kon Skubiszewski vaststellen dat president George Bush twee doelen nastreefde: hereniging van Duitsland en de emancipatie van de landen van het ex-Sovjetblok.

In januari 1990 lanceerde minister Skubiszewski het concept van een 'Duits-Poolse

waardengemeenschap' om de banden tussen Polen en Duitsland aan te halen. Beide landen tekenden in juni 1991 een verdrag over goed nabuurschap en samenwerking. Stap voor stap werd Duitsland advocaat van de toetreding van Polen tot de EU. Dat diende ook een Duits belang. Kohl moest de buitenwereld ervan overtuigen dat een verenigd Duitsland geen bedreiging zou vormen en dat het land zich voor de eenwording van Europa zou inzetten.

De Pools-Duitse betrekkingen blijven cruciaal voor Polen. Ook tegenover de VS. "Als Polen goede betrekkingen met de VS wil onderhouden, dan moet het goede banden met Berlijn onderhouden. Duitsland is namelijk een strategische partner voor de VS in Europa", aldus Skubiszewski.

Prof. Krzysztof Skubiszewski (1926) is de architect van het buitenlands beleid van Polen na 1989. Hij woont en werkt (als voorzitter van het Iran-US Claims Tribunal) sinds 1993 in Den Haag.

Malgorzata Bos-Karczewska

Hoofdredacteur van Polonia.NL van de Poolse gemeenschap in Nederland

LEZINGEN

Lezingenreeks Grenskonflikte der democratie

De Universiteit van Leiden, Campus Den Haag organiseert dit najaar een lezingenreeks waarin Duitse cultuurwetenschappers in gesprek gaan over de (on) macht van de media. In Duitsland met zijn lange geschiedenis van massamobiliseringen is de sensibiliteit voor het geweld van de media bijzonder groot. Vooral de Duitse cultuurwetenschappen nemen de mediocratie van alle kranten steeds weer kritisch onder de loep.

In de lezingenreeks 'Grenskonflikte der Democratie' kan een breed publiek kennismaken met uitdagende diagnoses van spraakmakende Duitse academici.

Het thema van de avond op **donderdag 28 oktober** is *Wie im Film? Gewalt und Politik in der medialen Gegenwart*. Prof.dr. Angela Keppler (Mannheim) geeft een lezing en de inleiding en het gesprek worden verzorgd door dr. Krijn Thuis. Op **donderdag 3 december** houdt prof. dr. Jochen Hörisch (Mannheim) een lezing naar aanleiding van het thema *Ein theatralisch-poetischer Blick auf die Finanzkrise*. De inleiding en het gesprek worden verzorgd door dr. Joachim Umlauf.

De voertalen zijn Duits en Engels en de lezingen vinden plaats bij de Campus Den Haag, Lange Voorhout 44 te Den Haag. Aanvang 20.00 uur en de kosten bedragen vijf uur. U kunt zich aanmelden via: secrcti@hum.leidenuniv.nl. Voor meer informatie kunt u terecht op www.hum.leiden.edu/cti.

Mansholtlezing

Op **woensdag 11 november** houdt prof. mr. Pieter van Vollenhoven de twaalfde Mansholtlezing 2009. Hij zal in deze lezing zijn licht laten schijnen over het thema 'onafhankelijk onderzoek naar rampen en ongevallen: Het Europees perspectief'. Als voorzitter van de onderzoeksraad voor veiligheid heeft professor van Vollenhoven een grote expertise opgebouwd op dit terrein. De burgemeester van Den Haag zal als gastheer optreden.

De Mansholtlezing is een initiatief van de Vereniging van Europese Journalisten (VEJ). Dr. Sicco L. Mansholt was een prominente Nederlander in het proces van de Europese Integratie (als agrarisch expert en politicus). De bedoeling van de Mansholtlezing is dat een prominente autoriteit een Europees onderwerp tegelijk grondig en origineel uitdiept. De lezing vindt vanaf 13.45 uur plaats in de Haagse Lobby, ingang Openbare Bibliotheek Den Haag (voor het Stadhuis), Spui 68. U kunt zich tot 6 november aanmelden door een email te sturen naar info@excelcom.com.

Symposium Europese Ontwikkelingssamenwerking

Op **donderdag 13 november** organiseert het Center for European Studies (Universiteit Twente) samen met het Hengelose evenement Afrika Mon Amour en Partnership for Change een symposium over Europese Ontwikkelingssamenwerking. Het symposium over de Millenniumdoelen van de Verenigde Naties van het jaar 2000 en de Europese ontwikkelingssamenwerking in Afrika vindt van 10.30 tot 17.30 uur plaats in het Vrijhof gebouw op het universiteitsterrein. Gastsprekers zijn mevrouw Stella Ronner-Grubacic, speciaal ambassadeur van de millenniumdoeleinden in Nederland en Dhr Paul Schildkamp van Europa Aid (Europese Commissie).

Er zijn slechts 200 plaatsen beschikbaar voor de verschillende workshops die plaats zullen vinden tijdens het symposium. U kunt zich voor 31 oktober 2009 opgeven via www.huisvooreuropatwente.nl.

Europa in de Wereld

Op **maandag 23 november** spreekt drs. Atzo Nicolai over de positie van Europa in de Wereld. De lezing wordt georganiseerd door NGIZ Utrecht en vindt plaats in het Stadhuis Utrecht, Korte Minrebroederstraat 2 te Utrecht. Na afloop wordt de informele borrel u aangeboden door de Gemeente Utrecht. U kunt zich aanmelden door een email te sturen naar: ngizutrecht@clingendael.nl.

Debat Europese Identiteit

Op **donderdag 5 november** organiseert het Huis voor Europa Twente aan de Burgemeester Janssenstraat 2, Hengelo een debat over de 'Europese Identiteit' met Thijs Berman (EP, PvdA) en Vincent Mulder (Raadslid Hengelo, SP). Het debat begint om 19.30 uur in het Huis voor Europa. Tijdens deze avond vindt tevens de officiële opening plaats van de postertentoonstelling 'Europese Identiteit'. De postertentoonstelling wordt aangeboden door het Tsjechisch centrum in Den Haag en kan van 5 t/m 28 november in het Huis voor Europa Twente en/of in het Kulturhus Hasselo te Hengelo bekeken worden.

BRAINSTORMBIJEENKOMST LEDEN EBN-OVERIJSSSEL

Graag zou het afdelingsbestuur van de EBN-Overijssel binnenkort een brainstormbijeenkomst met leden van de afdeling en andere belangstellenden organiseren. Doel zou enerzijds moeten zijn om, in samenwerking met andere organisaties, weer tot het organiseren van op Europa gerichte activiteiten in welke vorm dan ook in Overijssel te komen. Het vormen van een netwerk met dit doel is dus zeer belangrijk! Daarnaast is het van groot belang, dat afdelingsleden zich beschikbaar stellen om tijdelijk (projectgericht) of voor langere tijd dergelijke activiteiten te helpen organiseren. Ondergetekende is namelijk momenteel het enige afdelingsbestuurslid; versterking in menskracht is dus zeer welkom! Een brainstormbijeenkomst met deze twee onderwerpen lijkt een goede vorm om hiertoe te komen.

Tijd en plaats: gedacht wordt aan een bijeenkomst dit najaar op een zaterdagmiddag ergens centraal in Overijssel (Zwolle?). Suggesties voor andere mogelijkheden zijn echter ook welkom!

Opgave, of reactie indien u niet kunt deelnemen aan een dergelijke bijeenkomst: aan ondergetekende, tel.nr: 038-4997826 (tijdens kantooruren) of per post (Eekhoornveld 2, 8017 LD Zwolle) of per email: F.Breure@home.nl

Namens het afdelingsbestuur EBN-Overijssel, Mr. F. Breure, voorzitter

Collegereeks Europese leiders sinds 1945

Van oktober tot en met december 2009 organiseert het Montesquieu Instituut in samenwerking met het Instituut Bestuurskunde van de Universiteit Leiden en de Campus Den Haag, een serie van acht colleges over Europese parlementaire geschiedenis en politiek leiderschap.

Tijdens deze collegereeks 'Europese politieke leiders sinds 1945' wordt aan de hand van politieke biografieën een zevental van deze staatslieden behandeld. Met een reikwijdte van Monnet tot Merkel komen de belangrijkste periodes van de Europese naoorlogse geschiedenis aan bod.

Verskillende docenten uit de wetenschappelijke wereld zullen niet alleen het politieke handelen, maar ook de persoonlijke ontwikkeling van de staatslieden onder de loep nemen.

Datum	College	Verzorgd door
28/10	Inleiding	Prof. dr. Alfred van Staden
3/11	Jean Monnet	Prof.dr. Koen Koch
4/11	Paul-Henri Spaak	Dr. Jan Willem Brouwer
11/11	Konrad Adenauer	Dr. Ruud van Dijk
18/11	Sicco Mansholt	Dr. Johan van Merrienboer
25/11	Charles de Gaulle	Dr. Jan Willem Brouwer
2/12	Margaret Thatcher	Prof.dr. Richard Griffiths
9/12	Angela Merkel	Drs. Hanco Jürgens

U kunt zich als toehoorder aanmelden voor deze collegereeks (door een email te sturen naar onderwijsbsk@fsw.leidenuniv.nl). De kosten bedragen 200 euro (exclusief 25 euro administratiekosten). Wanneer u deelneemt aan alle colleges ontvangt u een certificaat uit naam van het Montesquieu Instituut.

ACTIVITEITEN IN BRUSSEL

Een deel van onze leden woont in België. En andere leden komen al dan niet voor hun werk wel eens in Brussel. Aan de nieuwsbrief van de EBB (Europese Beweging België) ontleen wij de volgende informatie.

Cohesion Policy – Thoughts for Today and Tomorrow

Brussel, 4 november, 9–13 uur

Conferentie ter gelegenheid van de vijfde verjaardag van de toetreding van Polen tot de EU een bijeenkomst met o.a. Pawel Samecki, Eurocommissaris voor Regionaal Beleid, Jan Tombinski, PV van Polen bij de EU, Jerzy Buzek, voorzitter EP en José Manuel Barroso, voorzitter van de Europese Commissie.

Plaats: Europese Commissie, Charlemagne, Wetstraat 170, 1040 Brussel.

Deelname: bevestigen voor 28 oktober via conference@polishregions.eu

Simultaanvertaling PL, EN, FR, SP

DE PLAATS VAN EEN VERANDERD NEDERLAND IN EEN VERANDERENDE WERELD

Ons erelid Wellenstein 90 jaar

Vorige maand is het erelid van onze vereniging, dr. Mom Wellenstein, 90 jaar geworden. Ter gelegenheid daarvan hebben Instituut Clingendael en de AIV (Adviesraad Internationale Vraagstukken) begin oktober een symposium over 'De plaats van Nederland in een veranderende wereld' georganiseerd. Naast de jarige – die de redactie van de nieuwsbrief in de gelegenheid stelde zijn woorden af te drukken – verzorgden staatssecretaris Frans Timmermans en prof. Joris Voorhoeve de inleidingen. Deze gaven aanleiding voor een interessante en openhartige gedachtewisseling onder de genodigden. Daarin werd onder andere aandacht gevraagd voor de veranderingen waaraan Nederland zelf onderhevig is en de gevolgen daarvan voor het vermogen om in Europees verband nog een heldere koers te varen.

Inleiding Dr. Mom Wellenstein, 8 oktober 2009:

Van Shakespeare is de prachtige uitdrukking: 'There is a tide in the affairs of men'.

Wij leven te midden van historische stromingen. Inzicht in die getijden is een voorwaarde voor succesvol buitenlands beleid, navigatie op de politieke wereldzee vergt soms een ingrijpende verlegging van de koers. Mijn hoge leeftijd geeft mij althans één voordeel, namelijk dat ik in mijn jonge jaren zo'n discontinuïteit in het leven van mijn land zo bewust en intens heb meegemaakt.

Deels opgegroeid in het toenmalige Batavia, was mijn toekomstbeeld dat van een eigenstandige rol voor mijn land in de wereld, als verlichte koloniale mogendheid. Ondanks de loodzware dreigingen vlak om ons heen, zag ik bij mijn eindexamen gymnasium in het Nederland van 1937 nog altijd een soort niche voor ons tussen de rivaliteiten, conflicten en heerszucht van de 'grote mogendheden', zoals dat toen heette, 'les grandes puissances'. Maar *wij* waren *ànders*, vreedzaam en alleen met de beste bedoelingen bezield!

De grote Huizinga wijdde er zelfs een essay aan: 'Nederlands Geestesmerk' ('identiteit' zouden wij nu zeggen). De mantra 'Eigen meester, niemand knecht!' vatte ons toenmalig zelfgevoel goed samen, wij konden daar – al sedert onze oude VOC – trots op zijn.

De Duitse inval in 1940, en de Japanse in Nederlands-Indië in 1942, maakten radicaal een einde aan die positie in de wereld, én aan de historische structuur van ons economisch reilen en zeilen.

De wereldhandel in tropische producten, gebaseerd op grote investeringen in cultuurondernemingen en infrastructuur op verre tropische eilanden, een wereldhandelsvloot en mondiale handelsfinanciering, moest plaats maken voor een alternatief. En dat alternatief kon alleen gevonden worden in continentaal Europa, waar wij voorheen angstvallig afstand van hadden weten te houden. Hier lagen de afzetgebieden voor ons nu doelbewust breed industrialiserende land, en voor onze efficiënte land- en tuinbouw.

Ditmaal was 'the tide in the affairs of men' ons goedgezind: het Amerikaanse beleid om met de Marshall-hulp en de NAVO een dynamisch, welvarend en veilig West-Europa als dam tegen de Sovjet-expansie te creëren, kwam ons als geroepen. De bevrijding van het door crisismaatregelen en oorlogseconomie totaal gefragmenteerde handelsverkeer vond na 1950 voortzetting in de ontluikende economische integratie, culminerend in de Europese Economische Gemeenschap van de Zes, waar onze eigen minister Beyen zo'n belangrijke rol bij speelde. De vrees van sommige vaderlandse prominenten om daarmee in een soort Napoleontisch continentaal stelsel te worden opgesloten werd al spoedig gelogenstraft toen die nieuwe Gemeenschap samen met de VS in wereldhandelsonderhandelingen ook een ongekende expansie van het mondiale handelsverkeer tot stand bracht. En toen ook de Britten zich bij de Gemeenschap aansloten, leken wij een ideaal kader te hebben gevonden onder de paraplu van de NAVO, om onze talenten internationaal te ontplooiën.

Wij bleven toonaangevende Europese Commissarissen leveren, op het gebied van landbouw, mededinging, buitenlandse betrekkingen, binnenmarkt, tot en met uitbreiding van de Gemeenschap – intussen Unie – naar Centraal Europa.

Zo'n toonaangevende Commissaris hebben wij nog, in de persoon van onze eigen Neelie Kroes, die een cruciale rol speelt in het crisisbeleid van de Commissie. 'Het is een Godswonder wat we bereikt hebben!' zo luidde haar hartenkreet onlangs. En: 'Maar wij moeten ongelooflijk op de bok zitten!' Nu, over dat op de Europese bok zitten is tijdens de Europese verkiezingen hier van de grote middenpartijen weinig gehoord. De voordelen werden als ons rechtmatig bezit beschouwd, maar dat zo'n bouwwerk alleen door constructieve betrokkenheid in stand kan worden gehouden werd het electoraat niet uitgelegd. Een wat laetdunkende afstandelijkheid – zo niet erger – vierde de boventoon: 'Waar bemoeien ze zich mee, daar in Brussel!' Miskennend dat de open Europese markt onze economische levensader is en dat de besluiten in Brussel van onze eigen ministers komen.

Sinds 1989 gaan de verantwoordelijkheden van onze regering in Europees verband intussen al veel verder dan die voor die markt en de internationale handelsbetrekkingen; sindsdien wordt van onze ministers in het kader van het 'Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid' ook een inbreng op buitenlandpolitiek gebied in een steeds verschuivend geopolitiek krachtenveld gevraagd. Na het einde van de statische wereld van de 'koude oorlog' is het EU-bedrijf allang niet meer hoofdzakelijk economische regelgeving en -coördinatie op voorstel van de Europese Commissie, maar ook collectief reageren op politieke ontwikkelingen in de wijde wereld die ons raken. Het internationale politieke potentieel van de welvarende EU met 500 miljoen inwoners is indrukwekkend. Of dat potentieel ook constructief en effectief ingezet wordt, wordt niét beslist door verdragsregels en Commissievoorstellen, maar hangt af van het inzicht en van de daadkracht van de gezamenlijke regeringen, verpersoonlijkt in met name de Europese Raad van onze regeringsleiders. Ook een beperkte, daartoe bereid zijnde groep lidstaten kan krachtens verdrag daarbij extra verantwoordelijkheden op zich nemen, en aldus leiding geven.

Nu het Verdrag van Lissabon na het tweede Ierse referendum eindelijk zijn ratificatie lijkt te naderen, geeft dat uitzicht op dynamischer besluitvorming, juist op dit terrein. Ik zie ettelijke gebieden, waarop een actievere Europese inbreng heilzaam zou zijn, in het bijzonder ook in onze relatie met president Obama die bij zijn ambitieuze politieke agenda al menig obstakel heeft moeten confronteren.

Ziehier enkele van zulke beleidsthema's:

- Ondanks een overlappend lidmaatschap van 21 lidstaten tussen de EU en de NAVO heeft onder de regering Bush II geen enkele afstemming tussen beider beleid t.a.v. Oekraïne en Georgië – en daarbij de toekomstige verhouding tot Rusland – plaatsgevonden. Nu het ondoordachte NAVO-streven naar een geforceerd snel lidmaatschap van Oekraïne en Georgië in frustratie is vastgelopen lijkt het hoog tijd voor grondig trans-Atlantisch beraad over ons Westelijke beleid t.a.v. die hele cruciale regio.
- Kan de EU t.a.v. Turkije niets anders bedenken, naast het eindeloos onderhandelen over een eventueel toekomstig lidmaatschap? Dat land is al in een douane-unie met de EU verbonden. Waarom ook niet aan de relaties op buitenlandpolitiek gebied een structureel karakter geven? Turkije is vol NAVO-lid, en het GBVB van de EU is in wezen intergouvernementeel. Ik denk dan in het bijzonder aan Turkije's strategische positie in de Zuid-Kaukasus en de daarmee verbonden energiebelangen, een gebied dat voor de EU onder haar 'Oostelijk partnerschap' valt.

Waarom niet onderling afgestemd? Sarkozy, en Merkel zijn toch voor een bijzondere relatie met Turkije?

- De EU is vol lid van het 'Quartet' voor het Israëliisch-Palestijnse conflict. Waarom heeft men maandenlang niets van de EU gehoord, terwijl Obama terzake een hardnekkige inzet ontvouwde? Des te nijpender gezien het nauwe verband met dat andere hoofdpijndossier, Iran.

Verderop, aan de grens met Azië, staat na acht jaar interventie het gedrag van de VS én van de NAVO op het spel. Dat 'wij' het, ter plaatse in Uruzgan, relatief goed doen, doet aan de noodzaak van grondig overdenken van de Westelijke ambities aldaar niets af.

Bij al deze beladen ontwikkelingen is ons land als lid van de EU en van de NAVO direct betrokken en draagt medeverantwoordelijkheid; het zijn integrale onderdelen van ook ons buitenlands beleid, en niet de minste. Ongeacht hooggestemde Kamerdebatten over onze eigen zienswijze en inbreng, kunnen wij onze politieke ambities alleen in EU- en in NAVO-kader echt waar zien te maken.

Datzelfde geldt trouwens – en het is goed dat te beseffen – voor de zogenoemde grote Europese lidstaten. Ook president Sarkozy ontleende zijn status en gezag voor zijn bliksem-interventie in het Russisch-Georgische conflict verleden zomer aan zijn toenmalig voorzitterschap van de Europese Raad van regeringsleiders, die hij direct, en met succes, voor zijn aanpak wist te mobiliseren. Daarmee toonde Sarkozy ook aan hoe het latente grote internationale potentieel van de EU, mits doelbewust ingezet, gebruikt kan worden in uitdagende internationale situaties. Dat deed hij overigens ook met zijn initiatief voor het bijeenroepen van de – nu al ingeburgerde – 'G-20', waarmee intussen ook een einde is gekomen aan de zinloos geworden 'G-8', een majeure sanering van de zogenoemde 'internationale architectuur'.

Opvallend is, dat nu juist een land als Zweden, na een lange periode van zelfgekozen 'Alleingang', als voorzitter van de EU-Raad bepleit heeft om dit grote internationale EU-potentieel beter te gebruiken bij kritieke politieke ontwikkelingen. Finland, sinds 1989 uit zijn isolement verlost, gaf daar al eerder blijk van, met name in de persoon van oud-president Ahtisaari. Dat zou ons toch moeten aanspreken. Ik pleit dus voor een zelfbewustere, dynamischer omgang met de potentie van onze eigen erfenis: de zogenoemde 'tweede pijler' van het Verdrag van Maastricht, het GBVB.

Wil dat effectief zijn, dan is daarvoor uiteraard de inzet van grotere lidstaten onmisbaar. Wij zouden niet moeten schrikken als die het kunnen opbrengen om de koppen daarvoor bij elkaar te

steken, maar dat moeten bevorderen en eraan deelnemen. In een onderling afgestemde positie van die groten zullen wij onvermijdelijk veel van onze eigen gading terugvinden en daar kunnen wij zelf ook aan bijdragen.

Op de verraderlijke getijden van de wereldpolitiek is ons land al meer dan twee generaties géén solo-zeiler meer. Wij navigeren al decennia *in konvooi*. Dan is het ook zaak om dat zonder mitsen en maren aan het electoraat uit te leggen en onze internationale politieke inspanningen op het wèl-varen van ons konvooi te richten.

Shakespeare wijst ons daarbij de weg:
*On such a full sea are we now afloat
And we must take the current as it serves
or lose our ventures.*

LEESTAFEL

Vertrouwelijk Benelux-memorandum

Om het belang van *Agence Europe* nog eens te onderstrepen, wijst Bob Molenaar op de publicatie – als bijlage bij de aflevering van 9 oktober jl. – van een vertrouwelijk memorandum van de drie Benelux-landen over de implementatie van het Verdrag van Lissabon. Dit document bevat voorstellen voor de rol van de Europese Raad en zijn voorzitter, voor de rol van de Raad Buitenlandse Zaken en de functie van de Hoge Vertegenwoordiger, en voor de samenstelling en het mandaat van de Europese diplomatieke dienst (*European External Action Service*).

Het memorandum omschrijft de rol van de Europese Raad als volgt:

"The European Council shall provide the impetus for the Union's development and shall define general political directions and priorities, whose transposition into legislation takes place in the Council. Despite the fact that the Treaty of Lisbon endows the European Council with the status of an institution, the legislative power remains the prerogative of the Council and the European Parliament (EP). Nor does this institutionalisation affect the Council's capacity to take decisions on non-legislative questions." Hierbij wordt dus de nadruk gelegd op de scheiding der machten tussen de nieuw geïstitutionaliseerde Europese Raad en Raad van Ministers, waarbij de wetgevende taak bij de laatste instelling blijft. Vervolgens formuleert het memorandum een aantal functie-eisen ten aanzien van de persoon van de nieuw aan te stellen vaste voorzitter van de Europese Raad: "The President of the European Council must have the stature of a head of state or government. He must be someone who has demonstrated his commitment to the European project and has developed a global vision of the Union's policies, who listens to the member states and the institutions, and who is

sensitive to the institutional balance that corresponds to the Community method.”

In Nederland is het document niet te vinden op de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het staat wel op de Europapoort van de Eerste Kamer, maar de beheerders van deze website moesten hiertoe blijkens de inleiding te rade bij ‘enkele openbare internetbronnen’.

<http://europapoort.eerstekamer.nl/9345000/1f/j9vvy6i0ydh7th/vi93kr48hdbj?top=vi93kr48hdbj&site=vgcbc2u7epsz>

Het is opmerkelijk dat in de Nederlandse media de afgelopen weken geen aandacht is besteed aan het vertrouwelijke memorandum – dat toch saillant is in het kader van de persoonlijke kandidaturen. Ook het feit dat de drie Benelux-partners, ondanks flinke verschillen in hun Europa-beleid, tot dit initiatief zijn gekomen, is nieuwswaardig te noemen. In de rest van Europa wordt aan het Benelux memorandum dan ook wel degelijk een politieke lading toegekend. De *Telegraph* van 7 oktober jl. stelde onder de kop ‘Benelux countries seek to stop Tony Blair becoming EU President’ vast: “The position of the Benelux countries is not seen as neutral because both the Dutch and Luxembourg leaders have been linked to the job.”

(<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/6266300/Benelux-countries-seek-to-stop-Tony-Blair-becoming-EU-President.html>)

En in de *EU observer* werd het memorandum zo aangekondigd: “The Benelux countries a week ago released a proposal for the position of European Council president and high representative for foreign affairs - essentially a foreign minister for the EU. The document has been widely interpreted as an anti-Blair move, as their job description of the office of president is closer to a paper-shuffler than a statesman. A Belgian diplomat was also quoted in *Le Monde* as saying that the anti-Blair interpretation is correct, although it is thought that the Netherlands is taking a softer line.”

Mendeltje van Keulen

Staat van de Europese Unie

Op Prinsjesdag is gewoontegetrouw weer de Staat van de Europese Unie uitgekomen. De aflevering 2009-2010 is een politiek document van 13 pagina’s, met een dikke (aparte) bijlage waarin de agenda’s van de Europese Raad en van de Raad van ministers (in de verschillende formaties) worden behandeld.

In deze Staat staan vier thema’s centraal:

- politiek en maatschappelijk draagvlak: vooral te versterken door een effectiever optreden van Europa, in samenhang met nationaal beleid;

- de interne samenhang van de Unie: met onderling vertrouwen en saamhorigheid als cement;
- groei en werkgelegenheid: met aandacht voor o.a. ‘de crisis als kans’, het vasthouden aan Europese waarden en de terugkeer naar solide overheidsfinanciën;
- Nederland in de wereld, Europa geeft kracht: met aandacht voor o.a. klimaatbeleid, energievoorzieningsbeleid en ontwikkelingssamenwerking.

In de Staat durven de bewindslieden duidelijk afstand te nemen van heersende opinies. Tekenend is dat het hoofdstuk over politiek en maatschappelijk draagvlak begint met de val van de muur in 1989, en dan vaststelt: “De voortgang van deze landen [de nieuwe lidstaten] op het gebied van onder meer de rechtsstaat en de economie is bewonderenswaardig.” Ook helder zijn de uitspraken over Europa en de burger: “Het kabinet ziet de Unie als een extra bestuurslaag die al een halve eeuw zijn waarde heeft bewezen. Europa is niet een identiteit die de burger iets wil afpakken, maar juist een extra ruimte die je als burger erbij krijgt. (...) Het gevoel dat Europa iets van je afpakt moet veranderen in het besef dat Europa je iets erbij geeft door problemen op te lossen die wij op nationale schaal niet meer tot een bevredigende oplossing kunnen brengen.”

Met het oog op de interne samenhang van de Unie wil het kabinet streng en rechtvaardig zijn bij de toepassing van de voorwaarden voor toetreding tot de EU. Daarbij komt het niet terug op gemaakte afspraken: “De Balkan-landen en Turkije hebben perspectief op toetreding gekregen. Het is nu aan deze landen om te voldoen aan alle eisen. Zij hebben het tempo van toenadering [sic] zelf in de hand.”

De Staat van de Europese Unie 2010 is te downloaden via:

<http://www.minbuza.nl/dsresource?objectid=buza-beheer:78939&type=org>

Europa begint pas

Als permanent vertegenwoordiger van werkgeversorganisatie VNO-NCW in Brussel hield Jan-Willem van den Braak zich de afgelopen drie jaar intensief met Europa bezig. Het inspireerde hem tot het schrijven van een zeer leesbaar boekje waarin hij zijn eigen herinneringen aan, en belevenissen in Europa vanaf de jaren zestig verweeft met de ‘grote’ geschiedenis: het voortschrijden van de Europese integratie en het opheffen van de deling van dit continent. De rode draad in het boekje is een ‘kritische dialoog’ met ‘eurofielen en federalisten’. Hij houdt ons cq. hen voor dat een levensvatbare federatie “een echte gezamenlijke publieke ruimte nodig [heeft], een gezamenlijke historische achtergrond

en cultuur. De diversiteit van Europa, die juist zijn kracht en schoonheid vormt, staat daaraan volledig in de weg.” (p. 69) Als afschrikwekkende voorbeelden van ‘gedrochten’ van federaties noemt hij dan nog de Sovjet-Unie en Joegoslavië. De ‘kritische dialoog’ blijkt overigens in essentie een *dialogue intérieur*. Echte, hedendaagse eurofielen komen er niet aan te pas. Het gaat vooral om een interne tweestrijd. Een tweestrijd die bij het referendum over het grondwettelijke Verdrag onbeslist eindigde (p. 17, cursivering door de auteur):

“Zelf onthoud ik mij uiteindelijk van stemming op 1 juni. Vóór omdat de Grondwet inhoudelijk weer een stap voorwaarts op het Europese pad is, tegen omdat het hoe dan ook in symbolische zin ook een stap richting ‘superstaat’ is en daarmee ook een miskennis van de soms terechte kritiek op het ondoorzichtige ‘Brussel’. Als ik dit in het Haagse vertel aan deze of gene, wordt telkens zeer verbaasd tot vertwijfeld gekeken.”

Die verbazing verdwijnt met het lezen van dit boekje niet, althans niet bij mij. Om te beginnen komt Van den Braak met niet veel meer dan de titel van het verdrag plus de daarin vervatte symboliek van vlag en hymne om zijn weezin te onderbouwen. Verder zou uit zijn redenering volgen dat de ja-stemmers op 1 juni 2005 – met 38,5 procent van het totaal weliswaar in de minderheid, maar nog altijd een forse minderheid – zonder meer tot de ‘eurofielen en federalisten’ moeten worden gerekend.

Nee, het lezen van dit boekje heeft mij ervan overtuigd dat Jan-Willem van den Braak zelf ook een eurofiel is – maar dat hij moeite heeft ‘uit de kast te komen’. Hij houdt van Europa en koestert hoge verwachtingen van de toekomst van de Europese Unie. Alleen al uit de titel van zijn boekje spreekt ambitie. Van den Braak pleit voor een offensief beleid van Europa op terreinen als handelspolitiek, veiligheid, innovatie, energie en migratie. Hij onderstreept ook het karakter van de EU als een waardengemeenschap. Dit alles accentueert hij nog eens door hoofdstuk 1 – *Europese integratie: essentieel voor onze welvaart* – van het recente SER-advies over de nieuwe Lissabon-strategie als bijlage in zijn boekje op te nemen. Maar de term ‘integratie’ lijkt Van den Braak om een of andere reden uit de weg te gaan.

In een afzonderlijk hoofdstuk gaat de auteur in op het ‘Europese sociale model’. De opvattingen van werkgevers en vakbeweging terzake schetst hij als volgt. Werkgevers vinden dat sociaal beleid vanwege uiteenlopende culturen en voorkeuren primair nationaal moet worden geregeld, met twee uitzonderingen: “Ten eerste de regelingen voor gelijke behandeling van mannen en vrouwen, gelet op hun fundamentele karakter. En ten tweede de arbeidsomstandighedenregels, omdat “ondernemingen daarop niet (moeten) willen concurreren.” (p. 24) Die laatste formulering

nodigt uit tot een debat over al dan niet gewenste vormen van (beleids)concurrentie.

Volgens Van den Braak ontwikkelde de vakbeweging op dit vraagstuk “een nog veel complexere, nogal tegenstrijdige visie. Enerzijds was men natuurlijk voor behoud en verbetering van nationale arrangementen, de nationale vakbonden zouden daar ook nooit afstand van doen. Tegelijk wilde men een breed Europees *level playing field*, van een Europees minimumloon tot Europese medezeggenschap, arbeidstijden en wat al niet. (...) Eigenlijk waren die twee uitgangspunten onverenigbaar maar een duidelijke keuze werd niet gemaakt. En tegelijk was het verwijt (...) dat “Europa niet voldoende sociaal is”. “ (p. 24)

Het boekje is verluchtigd met diverse foto's en tabellen. Zijn visie op de toekomstige uitdagingen voor de Europese Unie heeft Van den Braak in een handzaam schema (op p. 70) samengevat. Bijlage 1 geeft een beeld van de Europese lobby van VNO-NCW. Bijlage 3 bevat een overzicht van voorzitters van de Europese Commissie. Dit overzicht bevat helaas een aantal storende fouten, waardoor maar liefst drie ex-voorzitters over het hoofd worden gezien.

Jan-Willem van den Braak, *Europa begint pas*, Assen (Van Gorcum) 2009, ISBN 978 90 232 4594 0, 90 pp.

Marko Bos
(sinds lang werkzaam bij de SER; daardoor is de auteur voor mij geen onbekende)